

HATTAT HÂMİD AYTAÇ'IN HAYATI VE ŞİŞLİ CAMİİ'NDEKİ HAT ESERLERİ*

Nurettin GEMİCİ** - Mehmet DERİ***

Öz

Hâmid Aytaç, son Osmanlı-Türk hattatı olmasının yanı sıra, hat sanatında Osman ile Cumhuriyet Türkiye'si arasında köprü vazifesi gören hem eserleri hem de yurt içinde ve yurt dışında yetiştirdiği binlerce öğrencisi ile sanatının zirvesinde yer almış bir şahsiyettir. Karşılaştığı zorluklar onun gözünü yıldırmamış ve eğitiminde istediği biçimde ilerlemiş olmasa da mesleğinde zirveye ulaşmıştır. Üstad Hâmid Aytaç, Harf İnkılâbına (1928) kadar Yazı Yurdu olarak bilinen yerde matbaacılık, klişecilik, çinkografi, pantografi, mâmul maddeler için lüks etiket ve kartvizit basımı işleriyle meşgul olmuştur. Harf İnkılâbından sonra Türkiye'de öğrenmekten veya uğraşı vermekten kaçındığı yüzyılların birikimi olan Hat sanatını, gelen talepler üzerine çoğunluğu Arap ülkelerinden olan talebelerine öğretmiştir. Bu vesileyle Şişli Camii'nin inşasında büyük rolü olan Mimar Vasfi Egeli'den de bahsetmemek olmaz. Mimar Kemaleddin ve Mimar Vedat beylerin öğrencisi olan Egeli, Şişli Camiini neo-klasik üslupta yapmıştır. Şişli Camii'nin, döneminde uzun bir aradan sonra yapılan bir cami oluşu, yeni kurulan bir semtte buna duyulan ihtiyaç ve bu hassasiyete sahip insanlarla da doğrudan alâkalıdır. Şişli Camii inşa faaliyetleri bile ayrı bir çalışma konusu olacak kadar kapsamlı ve geniştir. 1950 sonrası ülkemizde görülen demokratik havanın da tesiriyle, sanatını eski ve yeni yapılan camilerde gösterme imkânı bulmuştur. Bunlardan birisi olan İstanbul'daki Şişli Camiiindeki yazıları da büyük önem arz etmektedir. Özellikle Şişli Camii kapısı üzerindeki celî sülüs müsennâ istifi dünyaca ünlüdür. Camideki yazılar, Hâmid Hocanın kendisinin de bizzat övgüyle bahsettiği yazılardır. Hayatında bu kadar önemli yer tutan Şişli Camii'nin bir de bu yönüyle tanıtılması bu büyük hattata ve Diyarbakır'ın öz evlâdına saygının da bir tezâhürü olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hâmid Aytaç, Şişli Camii, İstanbul, Hat Sanatı, Hattat

Life of Hattat Hâmid Aytaç and His Islamic Calligraphy Works in Şişli Mosque Abstract

Hamid Aytac, is a figure who is located at the peak of the Islamic calligraphy with the last Ottoman Turks as well as being a calligrapher line that serves as a bridge between the Ottoman and Republican Turkey in the art as well as works both domestically and thousands of students trained abroad. The difficulties he faced did not discourage him, and although he did not progress in his education as he wanted, he reached the top of his profession. Until the Alphabet Reform (1928), Master Hâmid Aytaç was busy with typography, stereotypy, zincography, pantography, luxury label and business cards for finished goods, in the place known as the Yazı Yurdu. After the alphabet reform that the calligraphy of accumulation of centuries, avoid giving it to learn or occupation in Turkey, he taught his students that the majority of Arab countries on their de-

* Bu çalışmada Hattat Hâmid Aytaç'ın hayatı Mehmet Deri, diğer başlıklar ise Nurettin Gemici tarafından kaleme alınmıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-6377-8341, e-mail: ngemici@istanbul.edu.tr

*** Araştırmacı, ORCID: 0000-0002-6377-8341, e-mail: mehmet.deri@gmail.com

mands. On this occasion, it would not be possible not to mention the architect Vasfi Egeli, who played an important role in the construction of Şişli Mosque. Egeli, a student of Architect Kemaleddin and Architect Vedat Bey, built the Şişli Mosque in the neo-classical style. The fact that Şişli Mosque was a mosque built after a long period of time is directly related to the need for this in a newly established district and the people who have this sensitivity. Şişli Mosque is so comprehensive and extensive that even its construction activities are a separate subject of study. With the influence of the democratic atmosphere in our country after 1950, he had the opportunity to show his art in old and new mosques. One of the writings which has great importance is present in Şişli Mosque in Istanbul. Especially the jali thuluth script symmetrical composition on the Şişli Mosque door is world famous. The writings in the mosque are the ones that Hâmid Hodja himself praised. The introduction of Şişli Mosque, which has such an important place in his life, will be a manifestation of respect for this great calligrapher and Diyarbakır's own child.

Keywords: Hâmid Aytaç, Şişli Mosque, Istanbul, Islamic Calligraphy, Calligraphist.

Makalenin Dergiye Geldiği Tarih: 2.5..2021; Hakem ve Yayın Kurulu Değerlendirmesinden Geçtiği ve Yayına Kabul Edildiği Tarih: 10.09.2021

Giriş

Osmanlı bâkiyesi olarak kabul edilen âlimler, sanatkârlar ve düşünürlerin halkasının en gözde ve seçkin ismi olan Hâmid Aytaç, diğer adıyla Musa Azmi (1891-1982), uzun ömründe kıymetli hat eserlerini yazmakla kalmararak ülkemizde ve İslâm dünyasının dört bir tarafından kıymetli öğrenciler yetiştirme ayrıcalığına sahiptir.

Hâmid Aytaç, hat sanatının zirve isimlerinden birisi olup iyi bir hat eğitimi alarak yetişmiş, dönemin önde gelen hattatlarından faydalanmış, bu yolda gayret ederek kendisini yetiştirdiği gibi yüzlerce kişinin yetişmesine de öncülük etmiştir.

Hâmid Aytaç'ın sanatını geliştirmesinde şahsî gayreti ve çabaları ön planda gelmektedir. Zira eski usulü takiben bir hattatın yanında yetişmiş olmayıp daha çok hat otoriteleriyle mütalaa ve müzakerelerde bulunarak, hat üstatlarının yazı örneklerini sabırla ve titizlikle inceleyerek ilerlemiştir. Bu gayreti neticesinde kûfî, nesih, muhakkak, rik'a, sülüs, celî sülüs, ta'lik, celî ta'lik, divanî, celî divanî ve diğer yazı çeşitlerinde hatta Latin harfli hatlarında hemen hemen aynı kudrette kalem kullanan bir sanatkâr olarak kendisini sanat çevrelerine kabul ettirmiştir.

1. Hâmid Aytaç'ın Hayatı

Hat sanatının önemli isimlerinden biri olan Hâmid Aytaç'ın asıl adı Şeyh Mûsa Azmi olup 1891 yılında Diyarbakır'da dünyaya geldi. Babası ünlü biyografi yazarlarından Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi'nin eseri

Tuhfe-i Hattâtin'de adı geçen Hattat Âdem-i Âmidî'nin torunlarından Zül-fikâr Ağa'dır. Annesi ise Müntehâ Hanım'dır.¹

Hâmid Hoca, ilköğrenimini, Diyarbakır'da Ulu Cami yakınlarındaki sıbyan mektebinde tamamladıktan sonra, Diyarbakır Askerî Rüşdiyesine devam etmiştir. Hâmid Aytaç, resim hocası Jandarma Kolağası Ahmed Hilmi Bey'den ve Esad Efendiden sülüs ve nesih dersleri, Vâhid Efendi'den ise rik'a yazısı meşketmiştir. Ayrıca Said Efendi ile akrabası olan Abdüsselâm Efendi'den de yazı dersleri almıştır. Hâmid Hoca, Rüşdiyedeyken Ahmed Hilmi Bey ile Vâhid Efendi'den Latince el yazısıyla Roman ve Gotik yazılarını da öğrenmiş ve böylece yazıya karşı olan aşkını meydana koymuşsa da diğer derslerine fazla çalışma imkânı bulamayınca o yıl sınıfta kalmıştır. Bu yüzden babası, ona yazı ile uğraşmasını yasaklamıştır.²

Hâmid Hoca, yazıya tekrar nasıl döndüğünü kendi dilinden şu şekilde anlatmıştır: “Bir gün, cennetmekân Sultan II. Abdülhâmid Han zamanı idi, belediye padişah cülusu için bez üzerine yazı yazdırıyordu. Ben de o zaman 13-14 yaşlarındaydım; Bir tatil zamanı idi. Amucazadem de orada belediye memuru idi. Ben de kolalı büyük tahta çerçevesi bir bez üzerine II. Abdülhâmid Han'ın tuğrasını yazdım. Buna mukabil bana bir altın lira hediye ettiler. Ben sevinçle eve geldim, pedere gösterdim, “Baba, ben yazı yazdım ve bunu bana verdiler” dedim, pederim: “İnanmam, nereden buldun bu parayı?” diye sordu. Ben, “Bulmadım, akşam amucazademe sorarsanız” dedim. Amucazadem geldi, ondan sordu. Peder, “Bizim çocuk yazı yazmış ve bir altın lira vermişler doğru mu?” Amucazadem de “Evet doğrudur” dedi. Bunu gören peder, sakallarını sıvazlayarak “Ben yeminimin kefareti veririm, sen yazıya devam et” dedi. Daha sonra artık yazıya başladım.³

Hâmid Aytaç, 1908'de yüksek tahsil için İstanbul'a gitti. Bir yıl Mekteb-i Nüvvâb'a (1910'dan sonraki adıyla Mekteb-i Kudât) devam ettikten sonra sanata karşı kabiliyetini gören hocalarının tavsiyesi ile Sanâyi-i Nefîse Mektebi'ne kaydoldu. Fakat babasının ölümü üzerine geçimini sağlamak için çalışmak zorunda kaldığından tahsilini tamamlayamadı.⁴

Hâmid Hoca, Haseki'de Gülşen-i Maarif Mektebi'nde hat ve resim hocası olarak çalışırken, bir yandan da matbaa işleriyle uğraştı. Rüsümat (Gümrük)

1 Hüsrev Subaşı, “Aytaç, Hâmid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/287; Süleyman Berk, “Bir Azmin Hikâyesi Hattat Hâmid Aytaç ve “Gülzâr-ı Besmele””, *İSMEK El Sanatları Dergisi* 6 (2008), 36.

2 Berk, “Bir Azmin Hikâyesi Hattat Hâmid Aytaç ve “Gülzâr-ı Besmele””, 36.

3 Sümeyra Erdem, *Hattat Hâmid Aytaç ve Halim Özyazıcı'nın Bazı Eserlerinin Temel Tasarım İlkeleri Bakımından Tahlili* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 62.

4 Subaşı, “Aytaç, Hâmid”, 4/287; Berk, *Hattat Hamid Aytaç: Hayatı Sanatı ve Eserleri*, 24.

Matbaası, Mekteb-i Harbiye Matbaası ve sonra da hocası Mehmed Nazif Efendi'nin vefat etmesi üzerine tayin edildiği Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Matbaası'nda Neyzen Efendi ile burada hattat olarak çalıştı.⁵

Bir yıl kadar da Almanya'da haritacılık ihtisası yapan Mûsâ Azmi Bey, döndüğünde memuriyeti yanında geçim sıkıntısı sebebiyle Bâbîâli'de Hattat Hâmid Yazı Yurdu'nu açarak Hâmid müstear imzası ile piyasaya yazılar yazmaya başladı. Bir süre sonra da resmî görevinden ayrılıp kendini tamamen bu işe verdi.⁶

Hâmid Aytaç, Hacı Nazif Bey'den (ö. 1918) celî sülüs, Reîsülhattâtin Kâmil Akdik (ö. 1941) ile Neyzen Emin Yazıcı'dan (ö. 1945) sülüs ve nesih yazılarını geliştirdi. İsmail Hakkı Altunbezer'den ise (ö. 1946) tuğra çekmesini geliştirdi. Talikte bir müddet Hulûsi Efendi'ye (ö. 1940) devam ettiyse de daha çok Mehmed Esad Yesârî'nin (ö. 1798) yazı örneklerinin etkisinde kaldı ve onun yolunu benimsedi. Celî sülüste Mustafa Râkım Efendi (1826) ve Hattat Sâmi Efendi'nin (ö. 1912) yolunda ilerleyerek mükemmel eserler meydana getirmiştir.⁷

Hattat Hâmid Bey, devamlı olarak devrin hattatları ile müzâkere etmiştir. Sülüs ve nesih Reisülhattâtin Hacı Ahmed Kâmil Efendi (1861-1941), ta'lîk ve celî ta'lîkte Hulusi Efendi (1869-1940), celî sülüs ve tuğrada Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey (1873-1946) gibi muallimlerden de faydalanmıştır.

Hâmid Hoca, Haseki'de Gülşen-i Maârif Mektebi'nde hat ve resim hocası olarak çalışırken, bir yandan da matbaa işleriyle uğraştı. Rüsûmât (Gümrük) Matbaası, Mekteb-i Harbiye Matbaası ve sonra da hocası Mehmed Nazif Efendi'nin vefat etmesi üzerine tayin edildiği Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Matbaası'nda Mehmed Emin Efendi ile burada hattat olarak çalıştı.⁸

1928'de yapılan Harf İnkılâbı ile birlikte Hâmid Aytaç, atölyesini matbaa haline getirerek klişecilik, etiket, kartvizit basımı ve benzer işlerle meşgul olmuştur. Hâmid Aytaç, bu dönemde yazıyla olan ilgisine asla ara vermemiştir. Kendisinden talep edilen yurt içi ve yurt dışından gelen yazı isteklerini karşılamaya devam etmiştir.

Hâmid Hoca, 1960 yılında Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'nda işe girmiş, emekli olduğu 1975 yılına kadar, bu fabrikada cam üzerine işlenen yazıları yazmıştır. Bu arada, hayatının büyük kısmını geçirdiği, Ankara Caddesi'nde

5 Subaşı, "Aytaç, Hâmid", 4/287; Berk, *Hattat Hamid Aytaç: Hayatı Sanatı ve Eserleri*, 25.

6 Ali Alparslan, "*Hattat Hâmid Bey*", *Hattat Hâmid Aytaç Kitabı*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012), 87 vd.

7 Uğur Derman, *Hattat Hâmid Aytaç (Âmidi) Anma Paneli* (Diyarbakır: Diyarbakır BB. Yayınları, 1997), 54.

8 İsmail Yazıcı, "*Hattat Hâmid Aytaç (Hayatına Umumi Bir Bakış)*", *Hattat Hâmid Aytaç Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2012 (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012), 13; Berk, *Hattat Hamid Aytaç: Hayatı Sanatı ve Eserleri*, 25.

bulunan Reşîd Efendi Hani'ndeki küçük odasında, yazı siparişlerini yerine getirmeye devam etmiştir.⁹

Hâmid Hoca, bir süre sonra hastalanmış, ölümünden önceki son iki yılını Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde geçirmiştir. Ziyaretine gelen talebelerine çekmecesinden kalemini ve mürekkebinin çıkarıp tashih yapmaya devam etmiştir. 18 Mayıs 1982'de Miraç gecesi vefat etmiştir. Ertesi gün Şişli Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Şeyh Hamdullah'ın yanına Karacaahmed Mezarlığına defnedilmiştir.

1916'ya kadar yazılarında “Şeyh Mûsâ Azmî”, “Mûsâ Azmî” veya sadece “Azmî”, bu tarihten sonra ise Diyarbakırlı oluşuna telmihen “Hâmidü'l-Âmidî” ya da yalnız “Hâmid” imzasını kullandı ve daha çok bununla tanındı. Yetmiş beş yıllık sanat hayatının en parlak devresi 1920-1965 yılları arasına rastlar. Bu sürede ve sonrasında sayısız eser veren, hayatını hattatlıkla kazanan Hâmid Aytaç'a, Türk sanatı ve kültürüne hizmeti ve katkıları sebebiyle İstanbul'da 1982 yılında Aydınlar Ocağı Bilim ve Sanat Kurulu tarafından “Üstün Hizmet Armağanı” verilmiştir. IRCICA (İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) tarafından onu konu edinen bir belgesel film yapılmıştır (1982) ve aynı teşkilata bağlı İslam Kültür Mirasını Koruma Komisyonu tarafından 1986 yılında İstanbul'da düzenlenen ilk hat yarışmasına onun adı verilmiştir. Bu yarışmalar İslam dünyasında ve Türkiye'de hat sanatının tanınmasına ve pek çok hattatın yetişmesine katkıda bulunmuştur.¹⁰

Hâmid Hocanın, sanatını geliştirmede şahsî gayreti ve çabası ön planda gelir. O, eski usulde bir hattatın yanında yetişmiş olmayıp daha çok hat otoriteleriyle mütalaa ve müzakerelerde bulunarak, eski hattatların yazı örneklerini sabırla ve titizlikle inceleyerek ilerlemiş, başta celî sülüs olmak üzere sülüs, nesih, celî ta'lik, celî divanî ve diğer yazı çeşitlerinde hatta Latin yazılarında hemen hemen aynı kudrette kalem kullanan bir sanatkâr şahsiyetiyle kendisini sanat çevrelerine kabul ettirmiştir. Üstad Hâmid Aytaç, İslâm yazı sanatlarına yön veren ve İslâm dünyasının dikkatlerini İstanbul üzerinde toplamayı başaran büyük Türk hattatlarının en önemli isimlerinden olmuştur.¹¹

2. Hattat Hâmid Aytaç ve Şişli Camii'indeki Yazıları

Şişli Camii'ndeki hat çalışmalarına geçmeden önce Camii'nin mimarı Ali Vasıf Egeli'den ve Şişli Camii yapımına giden sürece değinmek yerinde olur.

9 Subaşı, “Aytaç, Hâmid”, 4/288.

10 Hüsrev Subaşı, *Hat Sanatını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Taşıyan Adam: Diyarbakırlı Hattat Hâmid Aytaç*, Diyarbakır 2013, (Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür-Sanat Yayınları, 2013), 19.

11 Yazıcı, “Hattat Hâmid Aytaç (Hayatına Umumi Bir Bakış)”, *Hattat Hâmid Aytaç Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2012, 14.

Ali Vasfi Egeli 1890 yılında İstanbul'un Şehzadebaşı semtinde dünyaya gelmiştir. İstanbullu oluşu müsellemlerle birlikte kendisi hakkında yapılan bir yüksek lisans çalışmasında II. Abdülhamid'in eşlerinden birisinin oğluyla sütkardeşliği şifahi bir kaynağa atfen verilmektedir.¹² Bu da onun saraylı oluşu ve geleneğe sıkı sıkıya bağlı olduğunun ipuçlarını verir. İleride ortaya koyacağı eserlerde şehri yani İstanbul doğumlu oluşu, İstanbul'da yetişmesi, eğitimi ve tarihi eserlerin tam ortasında hayatını sürdürmesi ve özellikle mebnî-i İslâmiyeyi ihyâ ve koruma konularında hassasiyetini buralarda aramak yerinde olur. Mimar Sinan'ın eserlerine ve ustalığına hayran oluşuna bir de eski adıyla Sanayi-i Nefise Mektebinde almış olduğu Mimarlık eğitimi katılırsa kendisinin doğrudan inşa ettiği camilerde veya onun denetiminde Restorasyonu yapılan eserlerde bu etki çok bariz belli olur. Mimarlık eğitimi 1913 yılında tamamlayan Egeli, Mimar Kemâleddin'in bânîsi olduğu Evkâf Nezâreti sonraları adı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Fen heyetinde çalışmaya başlamıştır.¹³

I. Dünya Savaşında askere alınarak Harbiye nezareti bünyesinde harita şubesi biriminde yedek subay olarak görevini tamamladıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğündeki görevine geri dönmüştür. Burada da kısa zamanda başarı göstererek başmimarlık görevine getirilmiştir. Resmi çalışmaları ve uğraşlarının yanı sıra "İstanbul'un Fethinin 500. Yılına Anma Törenleri"ne hazırlıklar yapılması çerçevesinde oluşturulan eski eserlerin ihyâsı ve Fatih Sultan Mehmet'in heykelini yapımını hedefleyen "İstanbul'un 500. ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği"nin kurucuları arasında görev almıştır. Vasfi Egeli, 1930-1940 yıllarında başkanlığını deruhte ettiği Evkaftaki Fen Heyeti'nde görevde iken İstanbul'da birçok tarihî yapının restorasyonunu tamamlamıştır.¹⁴

1945 yılından sonra Fen heyetindeki çalışma arkadaşlarıyla aralarında çıkan düşünce ayrılığı üzerine oradaki resmi görevinden ayrılarak bağımsız dışarıdan bir mimar olarak görev almaya başlamıştır. Şehzadebaşı'nda dünyaya gelen Vasfi Egeli, hayatının erken dönemlerinde Zeynep Kâmil (Üsküdar) taraflarına taşınmışsa da 1933 yılında ilk olarak Kadıköy'de Şekercibaşı Sokağı'na taşınmıştır. En son olarak da Kadıköy Moda'da kardeşleri ve yeğeniyle kaldığı evde vefatına kadar yaşamıştır. Özellikle son senelerinde üstlendiği Eyüp Sultan Camii ve etrafındaki eserlerin tamir ve restorasyonu sırasında kendisini oldukça yormuş ve hâlsiz bırakmıştır. Son iki senesini hasta olarak

12 Sümeyra Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015), 19-20.

13 Erdem Yücel, "Vakıf Eserlerini Restore Eden Mimarlardan Vasfi Egeli", *Restorasyon Yıllığı Dergisi* 11 (2015), 75.

14 Semavi Eyice, "Egeli, Vasfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/481.

geçiren Vasfi Egeli, 10 Nisan 1962 tarihinde vefat etmiş ve Zincirlikuyu Mezarlığına ebedi istirahatgâhına tevdi edilmiştir.¹⁵

Kendisinin Şişli Camii dışında inşa ettiği iki önemli eseri de erbabınca bilinmektedir. Bunlardan ilki banisi Zeynep Güzide Belerman'ın vefat eden eşi ve intihar eden oğlunun hatırasına Feneryolu'da yaptırdığı Recai Yahya Camii'dir. Bundan başka tüccar İbrahim Yolal'ın erken yaşta vefat etmiş kızı Afet Yolal'ın hatırasına Levent'te 1954'te başlayarak 1961 yılında tamamladığı Afet Yolal Camii de onun mimari dehasını gösteren eserlerdendir.¹⁶

Vasıf Egeli yeni klasik üslubun öncülerinden olan Mimar Kemaleddin ve Mimar Vedat Tek'in mektebinin bir mensubu olarak sadece inşa ettiği camilerde değil restore ettiği eserlerde bu hassasiyetini korumuştur. Onun eliyle ihyâ olan eserler arasında Mimar Sinan Türbesi, Beyoğlu'nda (Hüseyin) Ağa Camii, Aksaray'da Murad Paşa Camii, Süleymaniye Camii, Şehzâde Mehmed Camii, Edirnekapı'daki Mihrimah Camii, Hırka-i Şerif Camii ve Yeni Cami'nin hünkâr mahfili sayılabilir. 1955-1960 yılları arasında Eyüp Sultan Camii'nin etrafındaki türbeler ve mezar taşlarının tamir ve restorasyonunu gerçekleştirmiş, Taşdelen suyollarını da tamir edip yeniden elden geçirmiştir.¹⁷

Mimar Vasfi Egeli, mimari eserler konusunun yanı sıra az da olsa bazı yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar ise:¹⁸

“Nihad Nigizberk”, *Arkitekt dergisi*, sayı: 169-170, 1946, s. 44.

“Feneryolunda Bir Mescid”, *Arkitekt dergisi*, sayı: 187-188, 1947, s. 157-161.

“Şişli Camii”, *Arkitekt dergisi*, sayı: 263-266, 1953, s. 169-180.

“Şişli Camii Şerifi”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, sayı: 2, 1956, s. 19-24.

“Explanatory Report of the Mausoleum and the Mosque to be Erected in the Commemoration of the Saviour of Pakistan: Quaid-i Azam Mohamad Ali Jinnah” (Becid Basımevi, İstanbul, 1953).

Mimar Vasfi Egeli'nin muhteşem eseri olan Şişli Camii'nin yapılış süreci pek çok çalışmada zikredildiğinden bu konuda kısaca şunlar söylenebilir: Özellikle İstanbul'un Beyoğlu, Şişli muhitleri gayrimüslim vatandaşların meskûn olduğu mahaller olduğu için bu civarda camii inşa edilmemiştir. Daha sonraları Müslüman nüfusun Cumhuriyet'ten sonra buralara yoğun bir biçimde yerleşmesiyle Cami'ye duyulan ihtiyaç had safhaya ulaşmıştır.

15 Eyice, “Egeli, Vasfi”, 10/481.

16 Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 37 vd.

17 Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 40 vd.

18 Yücel, “Vakıf Eserlerini Restore Eden Mimarlardan Vasfi Egeli”, 77.

Beyoğlu Şişli arasında Hüseyin Ağa Camii'nden başka bir namaz kılınacak mekânın olmayışı buralarda bir mabet inşasına ivme kazandırmıştır. Buralarda oturan insanların hissiyatına tercüman olan ticaret erbabından Yusuf Gürün ve Şükrü Gürün kardeşler, halkın önüne düşerek Vakıflar Genel Müdürü Fahri Kiper ile görüşmüş ve onu Şişli'de bir cami yapılması konusunda iknâya uğraşmışlardır.¹⁹ Önerilerinin kabulünden sonra yer arayışına girişilerek uzun araştırmalardan sonra Şişli meydanındaki eski Süvâri Kışlası, o tarihlerde ihtiyaca binaen Askeri Motorlar Tamir Mektebi yapılmış olan bina ve arsasında karar kılınmıştır.²⁰ Belediyenin tapusunda gözüken 2800 m²'lik arsanın da cami inşaatına ayrılması konusunda dönemin Valisi ve Belediye Başkanı olan Dr. Lütfi Kırdar'dan onay alınmıştır.²¹

Caminin inşa edildiği yıllarda Şişli, her biri farklı yükseklik ve büyüklükte, hiçbirinin bir diğerine ne boyut ne de üslup olarak asla üstünlük kuramadığı, eklektik, neo-klasik, beaux-arts, art-déco, art-nouveau, kübik yüzlerce binaya ev sahipliği yapmaktaydı. Bu heterojen doku içerisinde inşa edilen cami ise klasik Osmanlı üslubunda tasarlanmıştır. Halâskârgazi Caddesi'nin cami arsasının bulunduğu noktada yaptığı kavisten dolayı Şişli Camii, bu önemli kentsel artere daha önce hiçbir binanın yapamadığı ölçüde hâkim olur.²²

Halaskârgazi Caddesi ile dar açı yapacak şekilde, kible eksenine göre yerleştirilmiş ve avluya göre zemini yükseltilmiş olan cami, beş birimli son cemaat revakı, harim ve harimin kuzeydoğu köşesinde yükselen minareden oluşur. Duvarlarında kesme küfeki taşı, kapı ve pencere sövelerinde, sütun ve başlıklarda Marmara mermeri kullanılmış, pencerelerin hafifletme kemerleri, taçkapının basık kemeri, mihrabın köşe sütunçeleri, şadırvan cephelerindeki kemerler gibi bazı detaylar yeşil breşle zenginleştirilmiştir.²³

Caminin merkezi kubbesiyle yarım kubbelerinde ve bunları taşıyan kemerlerde betonarme tekniği uygulanmış, ancak söz konusu "modern" öğeler kesme taş örgü içinde ustaca gizlenerek yapının geleneksel görünümüne "gölge düşürmemiştir." Mimaride klasik biçimlere dönülürken, betonarme gibi modern teknolojileri tarihî detaylarla birleştirmenin bir çelişki olarak görülmediği anlaşılmaktadır.²⁴

19 Vasfi Egeli, "Şişli Camii", *Arkitekt* 9-12 (1953), 169.

20 Tahsin Öz, *İstanbul Camileri I-II* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 115; Anonim, "Şişli", *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1981.), 30/307.

21 Anonim, "Şişli Camisinin İnşası İlerliyor", *Arkitekt* 11-12 (1946), 268.

22 Baha Tanman, *Şişli Camii: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Osmanlı Yapısı* (İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yayınları, 2016), 7.

23 Tanman, *Şişli Camii: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Osmanlı Yapısı*, 8; Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 27.

24 Tanman, *Şişli Camii: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Osmanlı Yapısı*, 8; Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 28.

Mimar Vasfi Egeli'nin gayretleri maddî ve mânevî katkılarıyla cami inşaatına 1945 yılında başlanmış, her türlü zorluklar yenilerek, dönemin Vakıflar Başmimarı da olan Vasfi Egeli'nin üstün tecrübe ve gayretleri ile 1949 yılında ibadete açılmıştır.²⁵

Önceleri küçük ölçekli bir camii planlanırken kamuoyunun aşırı ilgisinden cesaret alınarak "İstanbul'da Şişli'de Bir Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği" adıyla bir dernek kurulmuştur. Caminin yapımına ön ayak olan Yusuf ve Şükrü Gürün kardeşlerle beraber Vasfi Egeli, Tüccar Suat Karaosman, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Nuri Kozikoğlu, Tüccar Ata Köseoğlu, Tüccar Rahmi Köseoğlu bu dernekte görev almışlardır. Caminin yapımına yaklaşık 1.250.000 TL harcanmıştır.²⁶

Vasfi Egeli, Şişli Camiinin planını hazırlamış Vakıflar Genel Müdürlüğünce oluşturulan teknik bir heyet incelemiş ve projenin detaylarına Yüksek Mimar Samih Saim'in yardımcı olmasına karar verilmiştir. Bundan başka inşaatın statik projesi Fikri Santur'a, detay çizimleri de Nazimî Yaver Yenel ile Ermeni mimar Vahan Kantarcıyan'a aittir.²⁷

3. Şişli Camii'nin Mimarisi Hakkında Kısa Bilgiler

Batı kısmında yapıya bitişik küfeki taşından yapılmış bir minare bulunmaktadır. Mukarnaslı, tek şerefeli minare çokgen gövdelidir ve mukarnas dolgulu şerefesinin altında kırmızı renkli taştan bir sıra palmet dizisi dolanmaktadır. Minareye giriş dışarıdan sağlanmakta ve hemen yanında görevlilerin camiye doğrudan girebileceği bir kapı daha yer almaktadır. Avlu, genişçe olup avlunun ortasında üzeri açık onikigen mermer bir şadırvan bulunmaktadır. Şadırvanın su haznesi, "V" şeklinde birleşen on iki mermer blok ile örtülüdür. Şadırvanı dekoratif olarak zenginleştiren su dağıtma haznesi, bitkisel geçmeli yarım küre şeklinde tasarlanmıştır ve etrafında dolanan palmet motiflerinin altında oluklar bulunmaktadır.²⁸

Yeni Klasik Osmanlı anlayışıyla inşa edilen Şişli Camii'nin etrafını firdolayı çevreleyen ihata duvarlarının yüksekliği 5 metre olup kare plana göre yapılmıştır. Caminin inşasında İstanbul sınırları içinde kalan taş ocaklarında hazırlanan küfeki taşından istifade edilmiştir. Duvarlar iç ve dıştan taş kaplama usulüne uygun olarak eski yığma metoduna göre yapılmıştır. Caminin

25 Anonim, "Şişli Camisinin İnşası İlerliyor", 269.

26 Tanman, *Şişli Camii: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Osmanlı Yapısı*; Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 29.

27 Tanman, *Şişli Camii: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Osmanlı Yapısı*, 9; Anonim, "Şişli Camisinin İnşası İlerliyor", 269.

28 Sudi Yenigün, *İstanbul'un İncileri Sur Dışı Camileri* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları, 2014), 216; Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 30.

içine geniş basamaklı merdivenlerden çıkmak suretiyle geçilmektedir. Beş Kubbeli son cemaat yeri, mukarnas başlıklı altı mermer sütunun üzerine bindirilmiştir.²⁹

Camiye basık kemerli portal da denilen taç kapıdan girilir. Bu ana kapının üzerinde üçgen biçiminde aynalı istifli altın yaldız kullanarak yazılmış bir ayet-i kerime:

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ (Tevbe: 18) bulunmaktadır. Kapının köşelerinde altın yaldızla bezeli ince işçilik gösteren iki kabara (taş yüzey üzerine bezeme amacıyla yapılan yarım küre biçiminde kabartma süs ögesi) da yer alır.³⁰

Kapıdan girdikten sonra sağ tarafta bir iki basamakla çıkılan müezzin mahfilinin girişi vardır. Üst katlarda yer alan kanatlardaki hanımlar mahfiline doğu ve batıda mevcut küçük kapılardan girilerek ulaşılır. Bursa tarzı kemer bağlanmış sütunlara bindirilmiş hanımlar mahfilleri birbiri arasında geçişler yoktur. Yanlarda yer alan mahfillerin alt tarafında kalan kısımların tavanlarında renkli, madalyon desenli bezemeler, ahşaplar üzerinde kalem işleri vardır.³¹

Şişli Caminin kubbesi 11,40 metre çapında olup giriş cephesiyle birlikte dört yarım kubbeye sahiptir. Pandantifler ana kubbeye geçişin sağlamakta olup eski yığma usulde işlenmiş küfeki taşlarıyla yapılmış temelden yükselen duvarların üzerine kubbe betonarme usulle oturtularak kapatılmıştır. Caminin çoğunluğu kubbesinde yer alan yirmi penceresi içerinin aydınlatılmasına yardımcı olmaktadır. Kubbenin ortasında Hac sûresinin 65. âyeti yazılmıştır: أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرؤُفٌ رَحِيمٌ³²

Yine beş adet dairesel süsleme pafta da burada yer almaktadır. Pencere üstü ve çevresinde, pencereleri saran köşeli geometrik desenler yer almaktadır. Kubbe kasnağını dolanan yatay çizgiler, bordür ve filetolarla kubbe ile pandantifleri birbirinden ayırmaktadır.

Caminin hafif çıkıntılı mermer mihrabı dört sıra bordür ile çevrilidir. Köşelik bölümünde ayet kitabesi bulunmaktadır. Kitabede “Saf Sûresi’nin kıblenin Kudüs’ten Mekke’ye çevrildiğini bildiren ayet yazılıdır. Beş mukarnas

29 Belgin Demirsar, “Şişli Cami”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994), 7/185.

30 Demirsar, “Şişli Cami”, 7/185.

31 Demirsar, “Şişli Cami”, 7/186.

32 “Görmüyor musun ki, Allah yeryüzündekileri ve O’nun emriyle denizde akıp giden gemileri sizin hizmetinize verdi! Kendi izni olmadıkça yerkürenin üzerine düşmemesi için göğü tutan da O’dur. Şüphesiz Allah insanlara çok şefkatli, çok merhametlidir.”

sırası ile örtülü kavsaranın üst köşelerinde altın kaplama birer küre yer alır ve şimdiye kadar inşa edilen abidelerde bu kürelerin tezyinatı alçıyla yapılmıştır. Nişin alt kısmı üç köşe planlıdır ve mukarnas dolgulu mihrap silindirik gövdeli kum saati sütunceler ile tamamlanmaktadır. Mihrabın tepelik kısmında bir sıra mukarnas, bir sırada palmet dizisi yer almaktadır. Üst kısmında yuvarlak vitray pencerede "Allah", sağ ve solunda sivri kemerli pencerelerde, "Muhammed" ve "Mustafa" isimleri yazılıdır. Mihrabın sol tarafında Kâbe örtüsü sergilenmektedir. Cami'nin minberi de mermerden olup ince işçilik ürünüdür.³³

Caminin içinde Bursa ekolüne bağlı yapılarda olduğu gibi fıskiye bir havuz bulunmaktadır. Dilimli kenarlı ince işçiliğe sahip mermer havuz, ajurlu, geometrik ve bitkisel bezemelidir ve yaldızla hareketlendirilmiştir.³⁴

Yapı iki sıra pencere düzenine sahiptir. Üst kat ve kasnak pencereleri sabit ve kemerlidir. Bu vitraylı pencereler camiye renkli bir görünüm kazandırmaktadır. Alt kat pencereleri ise açılabilir, dikdörtgen pencerelerdir. Bütün alt kat pencerelerinin tavanları çok renkli, geometrik ve bitkisel desenli, kalem işi ile bezenmiştir.³⁵ Aynı zamanda yapının bütün üst örtüsü, ana kubbe ile pandantifleri, yarım kubbeler ve bunların kubbe ile bağlantısını sağlayan kemerler de çok renkli kalem işçiliğine sahiptir.³⁶

Ayrıca Camiinin yapımında gönüllü çalışmak isteyenlerden dönemin kaynakları övgüyle söz etmektedir:

*"...Yurttaşlar, geçen seneden beri durmadan, Şişli camiinin süratle yükselmesi için, para ve malzeme vererek yardım etmektedir. Hafta sonları, tüccar, mühendis, mimar, doktor ve sair meslekten vatandaşlar cami in bir taşını taşıyabilmek için amele gibi çalışmak istemektedir. Bunların arasında Ermeni, Rum, Musevi vatandaşlarını görmek, maddî manevî yardımlarda bulduklarını duymak, heyecanla karşılanan hâdiselerdir."*³⁷

Hattat Hâmid Aytaç'ın Şişli Camii'ndeki çalışmalarının en birincisi olarak yukarıda da geçtiği üzere camii girişine hakkedilen müselles formda müsenna celî sülüs istifidir. Bizzat kendi dilinden şu şekilde anlatmıştır: "Caminin mimarı Vasfi Bey (Egeli), cümle kapısına konulacak âyetin Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii kapısındaki Demircikulu Yusuf Efendi'nin (1514-1611) yazısı gibi müselles biçiminde ve müsennâ olarak yazılmasını istedi. Onun tesirinde kalmamak için bilhassa gidip bakmadım ve yapacağım istifi önce kurşun kalemle tasarladım. Kamış kalemle yazmaya başladığımda, lâm elifle-

33 Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 31.

34 Demirsar, "Şişli Camii", 7/186.

35 Yenigün, *İstanbul'un İncileri Sur Dışı Camileri*, 216.

36 Öztürk, *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*, 32.

37 Seyfi Arkan, "Şişli Camii Süratle Yapılıyor", *Cumhuriyet Gazetesi* (10 Kasım 1947).

ri yerleştiremedim. Yorgunluk bastırınca ışığı söndürdüm. Oturduğum yerde ellerim kenetli bir (vaziyette) gözlerimi kapadım, dalmışım. Beyne'n-nevm ve'l-yakaza (uykuyla uyanıklık arasında) bütün istif gözümün önünden geçti. Lâm elifler ortada yerini bulmuştu. Heyecanla uyanıp lambayı yaktım ve isti-fi tamamladım. Kapının üstüne taş hakkedildi. Daha sonra aynı yazıyı levha olarak da birkaç farklı ebatta yazdım.”

Burada zikredilen ayet-i kerime Tevbe sûresinin 18. âyetinden bir bölüm yer almaktadır.

أَنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنِ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

(Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman edenler imar ederler/ inşa ederler.”

Buraya bu ayetin seçilmesi tesadüfi olmayıp 1923-1945 yılları arasında yeni dönemdeki bazı uygulamalara kapalı da olsa bir cevap teşkil etmektedir. Özellikle bu yıllar arasında değişik sebeplerle elden çıkarılan, yola katılan veya satılan pek çok mabedin hazin hikâyesini burada zikretmek konu hari-cindedir.³⁸

Aslında o gün için modern Batılı yeni yaşam tarzının yaygın biçimde yaşandığı bir semtte bu işe kalkışmak gerçekten çok cesaret, emek ve çaba gerektiren bir girişimdir. Bu caminin yapımında olan katkılar gözüyle bakılacak olursa meselenin hassasiyeti daha iyi anlaşılabilir. Camii'nin yapımına katkı sunan kişilerin ve bankalar da dâhil olmak üzere pek çok ticari kuruluşun adlarının hâlâ Camiinin avlusundaki idari odaların önünde yer alması bu vefanın bir göstergesidir. Bu arada isimleri doğrudan verilmemekle birlikte gayrimüslimlerin de hatırı sayılır derecede yardım ettiklerinden kaynaklarda söz edilmektedir.³⁹

Aslında bütün bu çabalar ve yardımların sebep-i hikmeti Hattat Hâmid Aytaç'ın seçtiği ayet-i kerimenin manasında gizlidir.

Birkaç cümleyle âyet-i kerime hakkında bir şeyler söylemek istenirse şunları söyleyebiliriz: Hz. Peygamberin (sas) hicretten sonra yaptığı en önemli üç işten (Medine Sözleşmesi, Muâhât ve Mescid İnşası) birisi de bilindiği gibi Mescid-i Nebevî denilen mabedi inşa etmektir. Fetihlerden sonra mescit ve tarih boyunca onun çevresinde teşekkül eden yapılar İslam'ın müesseseleşmeye verdiği önemi oralara sahiplenmeye başladığının açıkça ortaya sermektedir. Kurumlar, müesseseler ve yapılaşma bu yerlerin gerçek sahibinin kim veya kimler olduğunun en iyi göstergesidir. O bakımdan mescit inşası ve yapımı çok önemsenmiş ve öne çıkarılmıştır. Ayrıca bu mekânlarda nebevi

38 M. Şevket Eygi, *Yakın Tarihimizde Camii Kıyımı* (İstanbul: Bedir Yayınları, 2003).

39 Demirsar, “Şişli Cami”, 7/186.

metotla insanların yetiştirildiğini görmekteyiz. Mescit aynı zamanda insanlığa yüzyıllarca örnek teşkil eden eğitim ve öğretim metotlarına bir sahne ve alan özelliğini de göstermiştir.⁴⁰

Yine bu mescitlerde her anlamda estetik ve zarafete önem verilmesi gerekmektedir. İbadet edenlerin estetik kaygılarının yanı sıra mekânların da buna uyumlu olması gerekmektedir.⁴¹

Yine büyük resimde Camiye baktığımız zaman da şunu görürüz: Şişli Camii'nin mimari üslubunun Osmanlı Klasik Camiinin yeniden canlandırması ve bunda da başarılı olması başta Albert Gabriel (ö. 1972) olmak üzere pek çok sanat tarihçisi tarafından kabul edilmiş ve hayranlık duyularak takdirle karşılanmıştır. Özellikle mimarı Vasfi Egeli⁴² övülmüştür. Vasfi Egeli, hayatının en önemli eseri olan bu camiyi tamamlayabilmek için olağanüstü bir gayret göstermiştir. Klasik dönem Türk mimarisi ile süsleme sanatının bütün elemanlarını kullanarak dinî mimariyi eski esasları içinde yaşatmaya çalışması modern mimari akımının taraftarlarınca tenkit edilmesine rağmen bu büyük eserini istediği ve tasarladığı gibi bitirdi (1949). Caminin açılış töreni münasebetiyle bir makale yazan Sanat Tarihçisi Albert Gabriel (ö. 1972) eser hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: "...Eserini bîtaraf bir gözle incelemek zahmetine katlanacak herkesin teslim edeceği gibi ben de onun usta bir mimar olduğunu söyleyebilirim." Gabriel yazısında, Vasfi Egeli'nin malzemenin kullanımında ve teknik hususlardaki üstün yeteneğini vurguladıktan sonra bu caminin eskinin tam bir taklidi veya kopyası olmadığını da bilhassa belirtir.

Şişli Camii'ni klasik üslubunu tamamlayan detaylara gelince, özellikle buraya ait tezyinatların yanı sıra devrinin zirvesi kabule edilen Hattatlardan Hâmid Aytaç (ö. 1982), Macid Ayrıl (ö. 1961) ve Halim Özyazıcı'nın (ö. 1964) yazıları ve hat kompozisyonları mimariyle bütünleşmiştir. Sanki aradaki yüzyıllar olmayıp 17. yüzyılda yapılan Camilere ait bütün hususiyetleri taşımaktadır. Osmanlı klasik üslubunu burada yeniden yaşamak ve görmek mümkündür.

Hâmid Hoca'nın Şişli Camii yazıları, kendisinin iftiharla bahsettiği eserleri arasındadır: "Mimarî bir şaheser olan Şişli Camii'nin İslâmlar arası takdirler kazanan yazısını biz yazdık. Eğer bugün yaşayan Türk hattatlar olmasaydı bu caminin ve yapılmakta olan diğer camilerin yazılarını yazdırmak için hariçten hattat getirmek zarureti hâsıl olacaktı. Mustafa Rakım'lar yetiştiren bu

40 Emine Demil, "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu", *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019), 216-234.

41 Ali Karakaş, "Hadis Kültüründe Estetik", *Turkish Studies* 12/35 (2017), 487-501.

42 Vasfi Egeli için bk. Eyice, "Egeli, Vasfi", 10/481 vd.

milletin hattatsız kalması kadar feci ve korkunç bir şey olamaz” derdi.⁴³

Hâmid Aytaç'ın burada yer alan diğer yazılarına gelince onlar hakkında kaynaklarda şu bilgiler geçmektedir:

“Câmiin yazılarına gelince, bunları zamanımızın üç meşhur hattatı yazmıştır: Hattat Hâmid, Macid, Halim. Câmiin cümle kapısı üstündeki musanna' ayet yazısını Hâmid yazmıştır. Aynı kapının sağ tarafından besmele ile başlayan sure-i ihlâs keza hattat Hâmid'in çok güzel bir yazısıdır. Ancak bu yazıları önce tuğrakeş hattat İsmail Hakkı merhum hazırlamıştı. Meydana bakan kapı üzerindeki Besmele hattat Hâmid'indir. Şadırvan ile cümle kapısı üzerindeki âyeti hattat Macid yazmıştır. Cami içindeki yazılara gelince, mihrap üzerindeki âyet ile Bilâl-i Habeşî levhası hattat Hâmid'indir. Çıhar Yâr-i Güzin isimleriyle cam üzerine renkli bir surette işlenen yazıları ve Kelime-i Tevhid'i hattat Macid yazmıştır. Kubbenin ortasındaki istifli yazıyı ve kuşak tâbir edilen çerçevede dolaşan âyet-i celile'yi hattat Halim pek nefîs bir şekilde yazmıştır. Her üç hattatımız da eski karakteri kendi tarz ve şahsiyetlerine göre çok güzel ve muvaffak bir şekilde yazarak bu mâbedi tezyin etmişlerdir.”⁴⁴

Sonuç

Hat sanatının zirve isimlerinden biri olan Hâmid Aytaç, iyi bir hat eğitimi alarak yetişmiş, dönemin önde gelen hattatlarından daima istifade ederek ve bu yolda gayret ederek kendisini yetiştirdiği gibi yüzlerce kişinin yetişmesine de öncülük etmiştir. 1928 Harf İnkılâbı ile birlikte, en verimli yılları denilebilecek dönemlerde hat sanatından uzak kalmasına rağmen, yurt içinden ve yurt dışından -Irak, Suudi Arabistan, Mısır, Fas, Tunus, Cezayir, Japonya, Almanya, Amerika, İngiltere gibi- yüzlerce öğrenci yetiştirerek sanat hayatına devam etmiştir.

Yazımıza konu olan Şişli Camii, Cumhuriyet İstanbulu'nun ilk anıtsal dinî yapısı olup klasik Osmanlı mimarisini yansıtmakta ve bir üslup örneği olarak kabul görmüş, günümüze kadar inşa edilen yüzlerce neo-Osmanlı cami için prototip oluşturmuştur. Camii o günlerde halkta manevî bir heyecana vesile olmuş, yalnızca İstanbul'da değil tüm yurtda bu yolda hareketlenmeye örnek olmuştur.

Hâmid Aytaç, Şişli Camii'ndeki hatlarından iftiharla bahsetmiştir. Özellikle de Camii kapısı üzerindeki celî sülüs aynalı istifi dünyaca ünlü olup onun şaheserlerinden biridir. Hâmid Hocanın Şişli Camii'nde sanatını tebarüz ettirdiğini ve buna dair en güzel örnekleri verdiği erbabınca bilinen bir gerçektir. Ülkemizde bazı değerli hat eserlerinin yeterince korunamadığını ve zaman zaman tahrip edildiği düşünüldüğünde adı geçen eserlerin aynen ve eksiksiz korunmasını şans saymak gerekmektedir. Mebanî-yi İslam'ın süsü ve güzel-

43 Derman, *Hattat Hâmid Aytaç (Âmidî) Anma Paneli*, 53.

44 Vasfi Egeli, “Şişli Câmiî Şerifi”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi II*, (1956), 20.

liği olan hat yazılarının korunması ve muhafazası kadar bunları ortaya koyan hattatlarımızın da tanınması, tanıtılması ve yeni nesillere isimlerinin ve eserlerinin iyi öğretilmesi de en az bunlar kadar önemlidir. Bu mütevazı çalışmamızda buna işaret etmeye çalışıldı. Şişli Camii Şerifindeki bu hat yazılarının bir uzman gözüyle incelenmesi ayrı bir çalışmayı, hat konusunda derin ve tecrübesi olan kimseleri beklemektedir. Bizim çalışmamız böyle bir istek ve heyecana sebep olabilirse yazımız hedefine ulaşmış olarak kabul edebiliriz.

Son zamanlarda yaşanan salgın sebebiyle cami ve cemaat arasında olan kopukluktan dolayı son söz olarak şunları da ilave etmek yerinde olur ki, sahip olduğumuz mekânların kıymetini ve değerini bu yaşanan olgu bir kez daha göstermektedir. O sebeple camiler ve ibadethaneler hayatımızın ortasında yer alan bir hakikat olduğundan sadece yalın bir bina olarak görülmemelidir, bütün bu mabetleri anlam kazandıran insanın bizzat kendisidir.

Kaynakça

- Alparslan, Ali. *"Hattat Hâmid Bey", Hattat Hâmid Aytaç Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012.
- Anonim. "Şişli". *Türk Ansiklopedisi*. C. 30. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, ts.
- Anonim. "Şişli Camisinin İnşası İlerliyor". *Arkitekt* 11-12 (1946), 268-270.
- Arkan, Seyfi. "Şişli Camii Süratle Yapılıyor". *Cumhuriyet Gazetesi* (10 Kasım 1947).
- Berk, Süleyman. "Bir Azmin Hikâyesi Hattat Hâmid Aytaç ve "Gülzâr-ı Besmele"". *İSMEK El Sanatları Dergisi* 6 (2008), 36-46.
- Demil, Emine. "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu". *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019), 216-234.
- Demirsar, Belgin. "Şişli Camii". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Derman, Uğur. *Hattat Hâmid Aytaç (Âmidî) Anma Paneli*. Diyarbakır: Diyarbakır BB. Yayınları, 1997.
- Egeli, Vasfi. "Şişli Camii". *Arkitekt* 9-12 (1953), 169-180.
- Egeli, Vasfi. "Şişli Câmii Şerifi". *İstanbul Enstitüsü Dergisi II*, 19-28.
- Erdem, Sümevra. *Hattat Hâmid Aytaç ve Halim Özyazıcı'nın Bazı Eserlerinin Temel Tasarım İlkeleri Bakımından Tahlili*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Eygi, M. Şevket. *Yakın Tarihimizde Camii Kıyımı*. İstanbul: Bedir Yayınları, 2003.
- Eyice, Semavi. "Egeli, Vasfi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/481-482. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Karakaş, Ali. "Hadis Kültüründe Estetik". *Turkish Studies* 12/35 (2017), 487-501.
- Öz, Tahsin. *İstanbul Camileri I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Öztürk, Sümevra. *Mimar Vasfi Egeli Hayatı ve Çalışmaları (1890-1962)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015.
- Subaşı, Hüsrev. "Aytaç, Hâmid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/287-289. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Subaşı, Hüsrev. *Hat Sanatını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Taşıyan Adam: Diyarbakırlı Hattat Hâmid Aytaç, Diyarbakır 2013*,. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür-Sanat Yayınları, 2013.
- Tanman, Baha. *Şişli Camii: Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Osmanlı Yapısı*. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yayınları, 2016.
- Yazıcı, İsmail. *"Hattat Hâmid Aytaç (Hayatına Umumi Bir Bakış)", Hattat Hâmid Aytaç Kitabı, Kitabevi Yay., İstanbul 2012*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012.
- Yenigün, Sudi. *İstanbul'un İncileri Sur Dışı Camileri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları, 2014.
- Yücel, Erdem. "Vakıf Eserlerini Restore Eden Mimarlardan Vasfi Egeli". *Restorasyon Yıllığı Dergisi* 11 (2015), 72-78.

EKLER: FOTOĞRAFLAR

Camii İnşaatından Görünüm <https://artsandculture.google.com>

Camii İnşaatından Görünüm <https://artsandculture.google.com>

Camii İnşaatından Görünüm <https://artsandculture.google.com>

Şişli Camii Avludan Alınmış Bir Fotoğraf (1950'li Yıllar)

Şişli Camii'nin Yapımından Hemen Sonra Alınan Fotoğraf (1950)

Şişli Camii'nin Eski Bir Fotoğrafı (1950 Sonrası)

Şişli

Camii Avlusu ve Şadırvanıyla Görünümü

Yakın Zamanlardan Bir Fotoğraf

Şişli Camii Vakfı ve İdari Binaları

Hattat Hâmid Aytaç'ın Meşhur Müsenna İstifi

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا
(مِنَ الْمُهْتَدِينَ)

Portal Kapı ile Birlikte İstif'in Görünümü: اَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ اٰمِنِيْنَ
Hicr Sûresi 45 (Fazıl Tekinel'in objektifinden)

Şişli Camii Girişi: Hâmid Aytaç'ın Besmele Kompozisyonu
Hâmid Aytaç'ın Yazdığı Besmele. (Fazıl Tekinel'in objektifinden)

Hâmid Aytaç'ın Mihrap Üzerine Yazdığı Kiblenin Farz Oluşuyla Alakalı Bakara 144.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

(Fazıl Tekinel objektifinden)

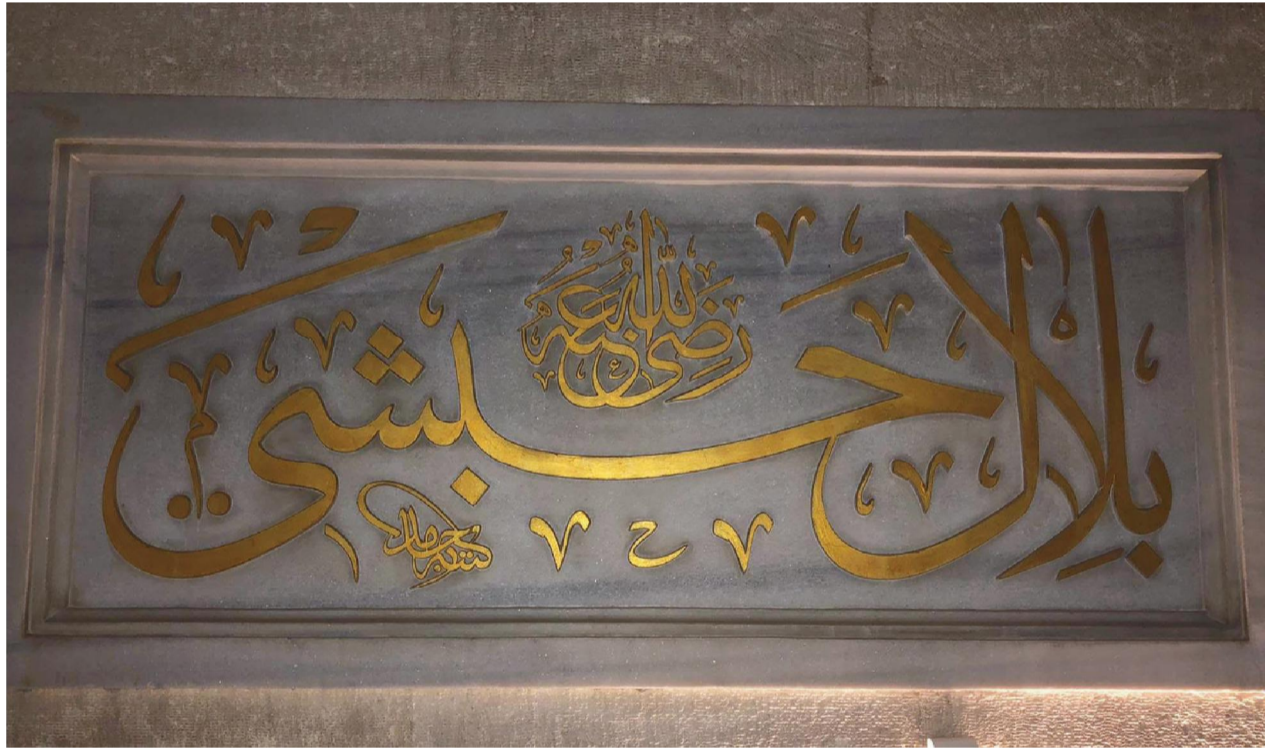
İhlas Sûresi 1-2. Ayetler. (Fazıl Tekinel objektifinden)

İhlas Sûresi 3. Ayet.
(Fazıl Tekinel objektifinden)

İhlas Sûresi 4. Ayetler.
(Fazıl Tekinel objektifinden)

Müezzin mahfilinde yer alan Bilâl-i Habeşi yazısı (Fazıl Tekinel arşivinden).